

Mia Montonen ja Johanna Aspelin

Vanhemmuuskoulutusohjelma
Ihmeelliset vuodet ja perheiden
saama tuki
– BIKVA-arviointi

Vanhemmuuskoulutusohjelma Ihmeelliset
vuodet ja perheiden saama tuki
– BIKVA-arviointi

Mia Montonen ja Johanna Aspelin: Vanhemmuuskoulutusohjelma
Ihmeelliset vuodet ja perheiden saama tuki
- BIKVA-arviointi

FSKC Arbetspapper 4/2009

Ab Det finlandssvenska kompetenscentret inom det sociala området
Helsinki 2009

ISBN 978-952-5588-37-8

Sisältö

1	Johdanto	4
2	BIKVA-arviointi	5
3	Vanhemmuuskoulutusohjelma Ihmeelliset vuodet	7
3.1	Ohjelman kuvaus	7
3.2	Ihmeelliset vuodet – Pohjanmaan pilottiryhmä	8
4	BIKVA-arvioinnin toteutus	9
5	BIKVA-prosessi - vanhemmuuskoulutusohjelma Ihmeelliset vuodet	11
5.1	Sisältö	11
5.2	Käytännön järjestelyt	13
5.3	Miten perheet hyötyivät Ihmeelliset vuodet -ohjelmasta	13
5.4	Kehitysehdotuksia	15
5.4.1	Ohjelman rakenne	15
5.4.2	Ohjelman sisältö	16
5.4.3	Jatko	16
6	BIKVA-prosessi – muita tukitoimenpiteitä ja -muotoja	19
6.1	Kokemukset muista tukimuodoista	19
6.2	Tuen saatavuus	20
6.3	Kehitysehdotuksia	22
7	Yhteenvedo ja toimenpide-ehdotuksia	24
7.1	BIKVA-arviointi menetelmänä	24
7.2	Ihmeelliset vuodet	25
7.2.1	Kohderyhmä	26
7.2.2	Käytännön järjestelyt	26
7.2.3	Ohjelman sisältö	26
7.2.4	Jatkotapaamiset	27
7.2.5	Yhteistyö lastensuojelun ja perhetyöntekijöiden kanssa	27
7.3	Muita tukitoimenpiteitä ja -muotoja	27
7.3.1	Tuen saatavuus ja ennalta ehkäisevä työ	27
7.3.2	Käyttäjien ääni kuuluviin	28
7.3.3	Perheiden heikot tukiverkostot ja ryhmätoiminta	28
	Lähteet	29

1

Johdanto

Yhtenä Pohjanmaan lastensuojelun kehittämissyksikön projektin osatavoitteena oli lastensuojelun avohuollon tukitoimenpiteenä toteuttaa pilottiprojektina vanhemmuuskoulutusohjelma Ihmeelliset vuodet. Vanhemmuuskoulutusohjelmaa ei ole aiemmin kokeiltu tukitoimenpiteenä lastensuojelun alalla Suomessa. Kurssi alkoi tammikuussa 2008 ja jatkui huhtikuulle 2008. Kurssille osallistui kahdeksan lapsen vanhemmat.

Kehittämissyksikön työryhmässä päätettiin tehdä vanhemmuuskoulutusohjelmasta BIKVA-arviointi, jotta saataisiin käsitys osallistujien kokemuksista ohjelmasta. Vastuun BIKVA-arvioinnista otti Mia Montonen FSKC:sta (Det finlandssvenska kompetenscentret inom det sociala området). Toisena arvioijana toimi kehittämissyksikön projektityöntekijä Johanna Aspelin. Arviointi pitää sisällään tarkastelun ja arvioinnin, joiden tarkoituksena on tarjota syvempi analyysi tai ymmärrys. Arvioinnin tarkoituksena on kehittää ja tarjota uutta tietoa (Salonen 2008).

Pohjanmaan lastensuojelun kehittämissyksikön projektijohtajan toiveena oli, että vanhemmuusohjelman arvioinnin yhteydessä kysytään myös perheiden kokemuksia heidän saamastaan muusta tuesta. Näin ollen arvioinnissa oli kaksi teemaa: **Vanhemmuuskoulutusohjelma Ihmeelliset vuodet ja perheiden saama tuki.**

Tämä raportti on yhteenveto BIKVA-prosessista. Seuraavassa esitellään lyhykäisyydessään vanhempien esille tuomia Aspekteja ja henkilökunnan sekä johtajien kommentteja ja keskusteluja. Toivon mukaan tämä teksti herättää kysymyksiä ja ajatuksia siitä, kuinka lastensuojelussa voidaan hyödyntää ja käyttää Ihmeelliset vuodet -vanhemmuuskoulutusohjelmaa. Kaikilla lasten ja perheiden parissa työskentelevillä voi olla hyötyä tästä raportista oman työnsä ja omien työtapojensa kehittämisessä.

2 BIKVA-arviointi

BIKVA on lyhennys tanskan kielen sanoista *BrugerInddragelse i KVA*litetsvurdering. Menetelmän kehitti Hanne Kathrine Krogstrup 1990-luvun puolivälissä Tanskassa. Suomeen menetelmän on tuonut Stakes. BIKVA-menetelmä kehitettiin, koska haluttiin saada osallistujat yhä suuremmissa määrin mukaan toiminnan ja palveluiden arviointiin. Koettiin, että perinteiset tyytyväisyyskyselyt eivät tuoneet tarpeeksi esille käyttäjien ajatuksia ja mielipiteitä, koska ne arvioivat tyytyväisyyttä käyttäen lähtökohtana muiden kuin käyttäjien määrittelemiä kysymyksiä/kriteerejä. Lisäksi tyytyväisyyskyselyjen ei katsottu ”vangitsevan” sellaista tietoa, joka olisi käyttäjien mielestä ollut tärkeä nostaa esille. (Krogstrup 2004)

Käyttäjillä on BIKVA-mallissa keskeinen rooli. He määrittelevät arviointikysymykset omien kokemustensa ja kriteeriensä pohjalta. Heidän roolinsa on toimia eräänlaisina oppimisprosessin käynnistäjinä. Lähtökohtana on, että käyttäjillä on tärkeitä näkökantoja, jotka voivat auttaa esimerkiksi päätettäessä olemassa olevien resurssien kohdentamisesta julkisella sektorilla. Samanaikaisesti on tärkeä muistaa, että julkisen sektorin tehtävänä on huolehtia niin yksilön erityistarpeista kuin yleisestäkin edusta. Henkilökunnan tulee jatkuvasti valvoa sekä yksilön että yleisiä intressejä arvioinneissaan. Näihin tulee sisältyä myös poliittiset tavoitteet, budjetit ja lainsäädäntä. (Krogstrup 2004)

Arvioinnin tarkoituksena on viedä arvokasta tietoa sille tasolle, jolla on asiassa vaikutus- ja päätäntämahdollisuus. Perinteinen BIKVA-menetelmä koostuu neljästä vaiheesta. Tietoa kerätään pääasiassa ryhmähaastattelujen avulla. Ensimmäisessä vaiheessa haastatellaan käyttäjät. Ryhmä määrittelee itse kysymyksensä ja arvioi työn/palvelun hyviä ja huonoja puolia. Toisessa vaiheessa haastatellaan kenttätyöntekijät/henkilökunta. Käyttäjien näkemykset toimivat keskustelun moottorina ja selvityksestä ilmenevät ne ajatukset, joita käyttäjien näkemykset herättävät omien työskentelytapojen osalta. Kolmannessa vaiheessa haastatellaan johtoa, joka yhdessä keskustelee käyttäjien ja kenttätyöntekijöiden/henkilökunnan näkemyksistä, etenkin oman toimintatapansa osalta. Neljännessä vaiheessa kaikki tieto kootaan yhteen ja tulokset arvioidaan. Tieto välitetään eteenpäin poliittisille päättäjille, jotka puolestaan pohtivat konkreettisia ehdotuksia palveluiden kehittämiseksi. (Krogstrup 2004)

Haastattelujen tavoitteena on selvittää, millä tavoin päivittäiset ilmiöt koetaan ja millaisia merkityksiä ne saavat. Haastatteluista saatu tieto ei näin ollen ole objektiivista siinä mielessä, että se olisi arvovapaata, vaan päin vastoin on erittäin

tärkeää minkälaisen merkityksen haastateltava antaa kuvatulle ilmiölle. (Krogstrup 2004)

Arvioinnin avulla haastetaan käsitykset "itsestänselvyyksistä" ja itsestään selvistä toimintatavoista. Näissä yhteyksissä on todettu ryhmähaastatteluiden toimivan paremmin kuin yksilöhaastatteluiden. Ryhmähaastatteluissa on helpompi tuoda esille kriittiset äänet, jolloin tiedosta tulee monivivahteisempaa sekä syvällisempää. (Krogstrup 2004)

Ryhmähaastatteluja johtaa yksi tai kaksi ulkopuolista arvioijaa. Arvioijan tulee ohjata keskustelua mahdollisimman vähän. Käyttäjien haastattelu perustuu muutamaan avoimeen kysymykseen; mikä toiminnassa on hyvää, mitä voitaisiin kehittää ja miksi. Haastattelijoiden rooli on luoda turvalliset puitteet rehellisen keskustelun mahdollistamiseksi, aloittaa keskustelu ja ylläpitää sitä jatkokysymysten ja tarkentavien kysymysten avulla. (Krogstrup 2004)

3

Vanhemmuuskoulutusohjelma Ihmeelliset vuodet

Tämä luku on kirjoitettu yhdessä Lastensuojelun kehittämissyksikön projekti-työntekijän ja Ihmeelliset vuodet -ohjelman ryhmänohjaajan Pamela Antilan kanssa.

3.1 Ohjelman kuvaus

Vanhemmuuskoulutusohjelma Ihmeelliset vuodet (The incredible years/De otroliga åren) on amerikkalainen manuaalipohjainen malli ryhmämuotoiseen vanhempainkoulutukseen, jonka on kehittänyt Seattlessa Washingtonin yliopiston psykologi ja tutkija Carolyn Webster-Stratton. Malli on saanut huomiota Pohjoismaissa, mm. Norjassa, Ruotsissa ja Tanskassa. Suomessa koulutettiin ensimmäiset ryhmänohjaajat syksyllä 2006. Ohjelmasarjassa Ihmeelliset vuodet on erilaisia vanhemmille suunnattuja moduuleja. Ohjelmamoduuli Basic toimii pohjana muille ohjelmatasoille.

Ihmeelliset vuodet -ohjelmaa on arvioitu hyvin paljon ja sillä on vahva tuki mm. Yhdysvalloissa, Kanadassa, Iso-Britanniassa ja Norjassa (esim. Mørch, W. jne. 2004) ja Ruotsissa (Axberg, U., Hansson, K., Broberg A.G., 2007) tehdyissä tutkimuksissa. Sillä on todettu olevan positiivisia muutoksia niin lasten kuin aikuistenkin asenteissa ja käyttäytymisessä.

Ihmeelliset vuodet -ohjelman kohderyhmänä ovat vanhemmat, joilla on 2-9-vuotiaita käytöshäiriöisiä lapsia tai lapsia, joilla on suurempi todennäköisyys ajautua ongelmiin (esim. tapaukset, joissa vanhemmuus on heikkoa tai puutteellista). Ohjelma pyrkii vahvistamaan vanhemmuutta sekä tarjoamaan vanhemmille työkaluja, jotka edesauttavat positiivista yhteispeliä lapsen kanssa sekä vähentävät lapsen negatiivista käytöstä. Ohjelman nimi viittaa koulua edeltäviin vuosiin, jotka ovat erityisen merkityksellisiä lapsille.

Vanhemmat tapaavat viikoittain ryhmässä kahdentoista viikon ajan. Kukin tapaaminen kestää 2,5 tuntia. Kaksi koulutettua ryhmänohjaajaa johtavat osallistujien ohjaamia ryhmäkeskusteluja vinjettien, demonstraatioiden, roolipelien ja muiden harjoitusten muodossa. Ohjelmaan kuuluu myös kotitehtäviä, puhelin-keskusteluja vanhempien kanssa, kaverikeskusteluja sekä vähintään yksi jatko-tapaaminen.

Ohjelman mukaisesti kaikki ryhmään osallistumisen esteet tulee poistaa. Konkreettisesti tämä tarkoittaa sitä, että osallistujien matkakustannukset vanhempainryhmiin korvataan, lapsille järjestetään lapsenvahti ja vanhemmille sekä lapsille tarjotaan välipala. Lisäksi kaikki perheet saavat Ihmeelliset vuodet -kirjan sekä siihen liittyvää materiaalia.

3.2 Ihmeelliset vuodet – Pohjanmaan pilottiryhmä

Ohjelma on toteutettu pilottiprojektina Pohjanmaan lastensuojelun kehittämissyksikössä keväällä 2008. Kokeilun tarkoituksena oli kokeilla vanhemmuuskoulutusohjelman soveltuvuutta tukitoimenpiteeksi lastensuojelun avohuollossa. Menetelmää ei aiemmin ole kokeiltu lastensuojelun avohuollossa Suomessa.

Pohjanmaan ruotsin- ja kaksikielisille, kehittämissyksikössä myötävaikuttaville kunnille tarjottiin mahdollisuutta osallistua vanhemmuuskoulutusohjelmaan. Osallistumiskysely suunnattiin kuntien sosiaalityöntekijöille, jotka valitsivat ja motivoivat mukaan sellaisia perheitä, joiden katsottiin tarvitsevan vanhemmuuden vahvistamista. Osallistuminen vanhemmuuskoulutusohjelmaan oli vapaaehtoista. Ennen ensimmäistä ryhmätapaamista ryhmänohjaajat tapasivat kaikki vanhemmat näiden kodeissa tai vanhempien ehdottamissa paikoissa.

Aluksi mukaan lähti kahdeksan perhettä seitsemästä eri kunnasta. Yksi perheistä keskeytti toisen tapaamisen jälkeen. Seitsemän perhettä (10 vanhempaa) kuudesta kunnasta suoritti vanhemmuuskoulutusohjelman loppuun. Ryhmätapaamiset järjestettiin Mustasaarella. Perheiden 14:lle lapselle järjestettiin lapsenvahti paikan päällä. Lapsenvahteina toimivat yksitoista Svenska yrkeshögskolanissa opiskelevaa sosionomiopiskelijaa, jotka saivat osallistumisestaan opintopisteitä.

4

BIKVA-arvioinnin toteutus

BIKVA-arvioinnin **ensimmäinen vaihe** toteutettiin 22. huhtikuuta 2008 Mustasaassa. Huhtikuun alussa **ryhmän osallistujat (käyttäjät, vanhemmat)** saivat kirjeen, jossa heidät kutsuttiin tapaamiseen keskustelemaan kokemuksista ja ajatuksista, joita vanhemmuuskoulutusohjelma heissä herätti. Tiedon antoivat ryhmänohjaajat. Tapaaminen järjestettiin viimeisen ryhmätapaamisen yhteydessä. Ensin järjestettiin ryhmähaastattelu, jonka jälkeen arvioijat poistuivat paikalta ja vanhemmat ja ryhmänohjaajat jatkoivat keskustelua. Tämä oli ryhmän viimeinen virallinen tapaaminen. Ryhmänohjaajat olivat järjestäneet lapsille lapsenvahdin. Kaikki tämä tehtiin BIKVA-arviointiin osallistumisen helpottamiseksi. Tämä osoittautui toimivaksi ratkaisuksi, sillä kaikki ryhmään osallistuneet osallistuivat myös ryhmähaastatteluun.

Ryhmähaastatteluun osallistui yhteensä yhdeksän vanhempaa, niin äitejä kuin isejäkin. Haastattelu kesti noin 1,5 tuntia ja se nauhoitettiin vanhempien luvalla. Ensin keskusteltiin Ihmeelliset vuodet –vanhemmuuskoulutusohjelmasta ja sen jälkeen perheiden saamasta muusta tuesta. BIKVA-mallin mukaisesti tiedusteltiin perheiden mielipiteitä siitä, mikä oli toiminut hyvin ja mitä tulisi kehittää.

BIKVA-arvioinnin **toinen vaihe** toteutettiin 5. kesäkuuta Mustasaassa. Osallistujia oli yhteensä kaksitoista, ja heitä kutsutaan jatkossa **henkilökunnaksi**: kaksi kurssin ryhmänohjaajana toiminutta, seitsemän sosiaalityöntekijää, kaksi perhetyöntekijää ja yksi sosiaalijohtaja. Henkilökuntaa osallistui kaikista mukana olevista kunnista. Keskustelu kesti kaksi tuntia ja myös se nauhoitettiin. Arvioijat olivat tematisoineet ja koonneet yhteen vanhempien ajatuksia ja näkökantoja. Tällä kertaa vanhempien ajatukset esitettiin sitaattimuodossa ja ne toimivat keskustelun pohjana. Kysymyksenasetteluna oli, mitä ajatuksia perheiden näkökannat herättävät omien työtapojen osalta.

BIKVA-arvioinnin **kolmas vaihe** toteutettiin 25. elokuuta 2008 Mustasaassa. Tapaamiseen kutsuttiin ohjelmaan osallistuvien kuntien osastonjohtajat ja/tai sosiaalijohtajat, yhteensä seitsemän henkilöä. Myöhemmin tekstissä heitä tullaan kutsumaan **johtajiksi**. Ryhmään kuului kaksi sosiaalijohtajaa, yksi osastonjohtaja ja Pohjanmaan lastensuojelun kehittämissyksikön projektinjohtaja. Yhden kunnan sosiaalijohtaja oli osallistunut myös kakkosvaiheeseen. Arvioijat olivat tematisoineet ja koonneet yhteen vanhempien ajatuksia ja näkökantoja sekä henkilökunnan mietteitä. Tapaamisessa nämä ajatukset ja mietteet esiteltiin ja ne toimivat keskustelun pohjana. Tällä kertaa pohdittiin materiaalin herättämiä ajatuksia oman

toimintatavan osalta. Myös tämä keskustelu nauhoitettiin ja kirjoitettiin puhtaaksi. Keskustelu kesti noin 1,5 tuntia.

Käyttäjien haastatteluiden pohjalta muotoutuneet keskeiset teemat toimivat myös henkilökunnan ja johdon kanssa käytyjen keskustelujen pohjana. Käyttäjien haastattelujen pohjalta muotoutuneet aihealueet ovat seuraavat:

- Ihmeelliset vuodet
 - sisältö
 - käytännön järjestelyt
 - miten osallistujat hyötyivät vanhemmuuskoulutusohjelmasta
 - kehitysehdotuksia
- Muita tukitoimenpiteitä ja -muotoja
 - kokemuksia perheiden saamasta tuesta
 - tuen saatavuus
 - kehitysehdotuksia

Arvioinnista annettiin selvitys Pohjanmaan lastensuojelun kehittämissyksikön johtaja työryhmälle 11.12.2008 pidetyssä kokouksessa. Raportti annetaan käyttäjille Ihmeelliset vuodet -ryhmän jälleentapaamisessa vuoden 2009 alussa. Raportti tullaan julkaisemaan kehittämissyksikön kotisivulla <http://www.jakobstad.fi/barnskydd/fi/> sekä FSKC:n kotisivuilla www.fskc.fi

5

BIKVA-prosessi - vanhemmuuskoulutusohjelma Ihmeelliset vuodet

Ensimmäinen teema käsitteli vanhemmuuskoulutusohjelmaa Ihmeelliset vuodet. Keskustelut vanhemmuuskoulutusohjelmasta käsittelivät sisältöä, käytännön järjestelyjä, perheiden saamaa hyötyä vanhemmuuskoulutusohjelmasta sekä kehitysehdotuksia.

5.1 Sisältö

Vaikkakin ryhmän osallistujat olivat ensi kädessä lastensuojelun piirissä olevia asiakasperheitä, olivat **vanhemmat** sitä mieltä, että ohjelma sopii hyvin kaikille vanhemmille.

Jollain tapaa ne ovat niin yleispäteviä asioita, ettei tarvitse olla edes suuria ongelmia, jotta siitä olisi hyötyä.

...ei, sepä se, vaan luulen, että siitä olisi hyötyä jokaiselle perheelle...

Ei vaan, just se että ongelmat ovat olleet sellaisia joita tavallisessa perheessä oikeasti on.

...joo, kyllähän minä suosittelisin sitä jollekin jos joku kysyisi minulta kannattaisiko mennä niin ilman muuta minä...

Henkilökunnan mielestä oli hyvä, että vanhemmat kokivat ohjelman sopivan tavallisille perheille ja että ongelmat ovat normaaleja, vaikka senhetkinen ryhmä olikin erikseen valikoitu. Henkilökuntakin kommentoi, että ryhmäläisten ongelmat olivat normaaleja ja yleisiä:

...siinä oli ehkä vain se, että yhdelle perheelle oli kasautunut niin paljon ongelmia, tai että nämä ongelmat olivat niin suuria joillakin, mutta ongelmat sinänsä olivat hyvin yleisiä ja myöskin ohjelman sisältö sillä tavoin, se on sellaisia keinoja joita jokainen vanhempi tarvitsee...

Ja sitten tuntuu ehkä helpottavalta saada tuntee ryhmässä että "joo, muillakin on tällaista eikä ainoastaan minulla". Siitä olin iloinen, että he eivät tunteneet itseään niin kummallisiksi ja erilaisiksi, vaikkakin olivat valikoitujen joukossa kunnista...mutta että kuitenkin tuntee ryhmässä että "no tämän kanssahan kaikilla on ongelmia"...

Mutta näen kyllä yhteyden siinä, että sitä voisi olla [tarjota] niinku ennaltaehkäisyvaiheessa...

Johtajien ryhmässä keskusteltiin siitä, miksi eräs vanhempi oli käyttänyt ilmaisua normaali perhe.

Se mitä mietin, sehän tuli esille siinä alussa että se on kuin normaaleille perheille... että jollain tapaa he itse kokivat että he olivat erilaisia normaaleja perheitä?

Minäkin jäin miettimään juuri samaa asiaa koskien normaaleja ja epänormaaleja... Ajattelin ehkä vähän päinvastoin, että lastensuojeluperhe tuntee itsensä normaaliksi, kun taas perheen kanssa työskentelevä henkilökunta on ehkä sitä mieltä, että tämä ei ole normaali perhe, että se ei toimi normaalisti.

Johtajien mielestä oli hyvä, että kurssi on suunniteltu niin, ettei kenellekään tule semmoinen olo, että osoitetaan sormella.

...ja sehän osoittaa vain sen, että se on niinku hyvä kurssi...sillä tavoin järjestetty...ettei tule sellainen olo että osoitetaan sormella.

Osa **vanhemmista** koki, että huolimatta siitä että ohjelma sinänsä oli hyvä, oli sen heikkoutena lähtökohta, että vanhempien on oltava positiivisia koko ajan.

Minun mielestäni tässä on kyllä heikkoutena se, että koko ajan kun käydään läpi jotain niin lähdetään siitä, että vanhemman tulee koko ajan olla iloinen ja positiivinen ja harmoninen, koko ajan täytyy olla täydellinen.

Vanhemmuuskoulutusohjelma oli intensiivinen, sillä siihen kuului viikoittainen tapaaminen, kotitehtäviä ja seurantakeskusteluja ryhmänjohtajien kanssa. Aika monet **vanhemmat** kokivat seurantapuhelinkeskustelut hieman rasittavina, mutta toisaalta oli niitäkin, joiden mielestä oli hyvä tulla muistutetuksi ohjelmasta ja koti-tehtävistä.

Päiväthän tulevat niin nopeasti että..., on kyllä hyvä että tulee ajateltua niitä asioita taas.

Henkilökunta osoitti ymmärrystä sille, että vanhemmat kokivat puhelut stressaavina, sillä ohjelmahan oli aika intensiivinen. Samanaikaisesti henkilökunta uskoi, että kotitehtävät olisivat jääneet tekemättä, elleivät ryhmänohjaajat olisi soittaneet vanhemmille.

Samalla on hyvä, että joku muistuttaa, sillä kotiin tullessa on toinen ympäristö ja kurssin toiminta ei ole enää mielessä ja silloin voi ajatella..." ei, nyt ne soittaa, nyt täytyy tosiaan miettiä..."

Johtajat totesivat, että kurssi oli ollut intensiivinen ja että on ihailtavaa, että perheet ovat jaksaneet kurssia siitä huolimatta, että osa asui kaukana tapaamispaikasta.

5.2 Käytännön järjestelyt

Vanhempien mielestä käytännön järjestelyt olivat toimineet hyvin. He olivat tyytyväisiä, ettei heidän tarvinnut huolehtia siitä, että täytyy...

...ottaa mukaan ruokia jne. – – On vaan saanut tulla ja istuutua keskustelemaan.

Ohjelmaan osallistuneet **vanhemmat** tulivat monesta eri kunnasta ja osalla oli aika pitkä matka tapaamispaikalle Mustasaareen. Osa koki tämän vähän liian stressaavana, kun taas toisia se ei haitannut.

Mutta ei minun mielestäni... tai tietenkin on ollut stressaavaa kun on lähdetty tänne ja ennenkuin kaikki on autossa... mutta loppujen lopuksi se on ollut ainakin meille rentouttavaa. Tai kun ei koskaan muulloin ole lapsenlikkaa niin ei ikinä ehditä jutella sellaisista asioista.

Henkilökunta kommentoi kurssin käytännön järjestelyjä vain vähäisesti, mutta oli samaa mieltä siitä, että on...

...tärkeää poistaa kaikki esteet, sillä monesti pikkujutuista tulee todella isoja asioita.

Johtajat eivät oikeastaan keskustelleet lainkaan käytännön järjestelyistä.

5.3 Miten perheet hyötyivät Ihmeelliset vuodet -ohjelmasta

Vanhemmat olivat suurelta osin tyytyväisiä vanhemmuuskoulutusohjelmaan. Heidän mielestään ohjelma oli hyvin jäsenelty ja konkreettinen, ja käsitellyt asiat olivat yleispäteviä.

Kunhan vaan saa niin kuin jäseneltyä asiat omassa päässä niin asia tulee selvemmäksi myös muulle perheelle, tulee niin kuin paljon suurempaa kommunikointia ja paljon yksinkertaisempaa, että kaikki sitten tietää mikä homman nimi on.

Vanhempien mielestä arki lasten kanssa oli helpottunut ja he olivat itse vanhempina joutuneet miettimään toimintaansa.

On saanut nämä raamit ympärilleen ja on tullut niin kuin varmemmaksi itse. Tuntuu jotenkin oudolla tapaa yksinkertaisemmalta. Siltä tuntuu...

...on täytynyt katsoa itseään peilistä.

Mehän tässä olemme oppineet...

Useampi kertoi alkaneensa ajatella positiivisemmin.

... enää ei näe vain ongelmia, vaan ajattelee enemmän positiivisesti kuin negatiivisesti...

Monille oli myös tärkeää saada olla hetki ilman lapsia.

... sai sen aikuisten ajan itselleen ja tietää että lapset ovat hyvässä tallessa, ja sitten että on tosiaan saanut keskustella vanhempana olosta...

Henkilökunnan mielestä oli hyvä, että vanhemmat kokivat, että...

...elämästä on tullut jollain tapaa yksinkertaisempaa ja että vanhemmat itse kokivat tullessa rauhallisemmiksi.

Oli myös niitä **vanhempia**, joiden mielestä kurssi oli ollut hyvä ja että kurssilla oli oppinut paljon, mutta että hommaa ei ole saanut toimimaan.

Tuntuu siltä, että jatkuvasti palaa vanhoihin huonoihin tapoihin. Vaikka tietääkin, että tekee vähän väärin ja että pitäisi toimia toisella tapaa.

Henkilökunnan mielestä oli täysin ymmärrettävää, että joku perheistä koki, ettei homma oikein toimi:

Olisihan se yksinkertaista, jos tällainen kurssi riittäisi saamaan jonkin, joka ei toimi toimimaan... eihän se niin yksinkertaista kuitenkaan ole. Niin 100-prosenttisesti asiat eivät aina voi toimia, mutta useimmillehan se on positiivista, ja herättäähän se ajatuksia...

Muilta osin **henkilökunta** kommentoi tätä keskustelua lähinnä sen kannalta, miten kurssin tarjoaman positiivisen vaikutuksen saisi jatkumaan. Tämä voisi tapahtua esimerkiksi siten, että kotikunnan perhetyöntekijä tietäisi ohjelmasta ja hän pystyisi tukemaan perhettä kurssin aikana ja sen jälkeen niin, että positiivinen vaikutus jatkuisi ja perhe saisi apua tiedon käytännön hyödyntämisessä.

...mielestäni tästä vanhemmuusvalmiudesta he ovat saaneet sen, että he tietävät mitä pitäisi tehdä ja he tietävät miksi niin pitäisi tehdä ja he tietävät suurin piirtein miten pitäisi... mutta sitten tämä oma toiminta, miten se sitten käytännössä...

Henkilökunta mietti myös, että ryhmänjohtajilla ja perhetyöntekijällä pitäisi olla yhteinen seurantatapaaminen. Tapaamisen aikana käytäisiin läpi, miten perhetyöntekijä voisi toimia perheen kanssa kurssin päätyttyä ja minkä asioiden kanssa voisi työskennellä kurssin sisällön pohjalta.

Johtajien kanssa käydyssä keskustelussa perhetyöntekijän rooli herätti vilkasta keskustelua. Johtajat pohtivat lähinnä perhetyöntekijän roolia kurssin päätyttyä. Johtajien mielestä olisi tärkeää, että perhetyöntekijä voisi tarjota tukea kurssin jälkeen, mutta riskinä on myös, että perhetyöntekijä ottaa vastuun esimerkiksi kotitehtävistä mikäli hän antaa liikaa tukea kurssin aikana. On tärkeää, että perheet itse kantavat vastuun.

...sillä tavoin luulen kyllä että heitä täytyy seurata, mutta sitten myös jos perhetyöntekijä ottaa vastuun kotitehtävistä...

Luulen myös niinkuin [- -] se seuranta, pitäisi olla jotain myöhemminkin, onhan olemassa riski että se muuten unohtuu...ihminen palaa vanhoihin rutineihinsa pian...niinhän se on meillä kaikilla, jonkun pitäisi muistuttaa että niin, tätähän meidän piti muuttaa.

Johtajat pohtivat, että jaksavatko vanhemmat tosiaan paremmin lastensa kanssa kuin aiemmin, kun he kokevat, että arjesta on tullut helpompaa ja yhteispeleistä parempaa. Tämä on kysymys, johon tämä arviointi ei suoraan anna vastausta. Keskustelussa johtajien kanssa tuli kuitenkin esille, että kurssilla oli ollut suuri vaikutus ainakin yhteen perheeseen:

Kun ajattelen tätä perhettä tässä, niin oli ollut puhetta huostaanotosta...siitä ei ole enää ollenkaan puhetta.

5.4 Kehitysehdotuksia

Vanhemmilla oli monia kehitysehdotuksia ohjelman sisällön ja muotoilun osalta.

5.4.1 Ohjelman rakenne

Vanhemmat kokivat, että tapaamisten aikana oli käytävä läpi hieman liian paljon asiaa. Heidän mielestään aika kävi usein vähiin, eikä sitä riittänyt vapaalle keskustelulle tai muiden vanhempien tuelle.

Minun mielestä ne on antaneet meille liian vähän aikaa, koska kun me sitten opittiin tuntemaan toisiamme niin saahan siitä paljon irti kun puhuu toisten kanssa. [- -]. Sit kun just on päässyt johonkin asiaan niin..."nyt pitää mennä siihen ja nyt pitää mennä tähän ja..." , mutta onhan se selvää, muutenhan me oltaisiin istuttu varmaan kymmeneen asti. Ei ole ollut vapaata keskustelua ollenkaan, on vaan ollut... ja jos on ottanut puheeksi jotain niin on sanottu että "joo, se tulee seuraavassa kappaleessa" ne on voineet sanoa, johonkin, joka on omasta mielestä ollut tosi tärkeää sanoa just silloin...

Henkilökunnan ryhmässä intensiivinen sisältö antoi aihetta keskusteluun siitä, pitäisikö ohjelma rakentaa toisella tapaa; ei kerran viikossa. Ryhmänohjaajien mielestä oli hyvä, että ohjelma oli niin intensiivinen, sillä osittain voi olla vaikeaa päästä kärryille viikon tauon jälkeen ja muutenkin kurssi venyisi paljon pidemmäksi.

Monet **vanhemmat** sanoivat, että he olisivat mielellään halunneet oppia tuntemaan toisiaan paremmin, mutta kurssin rakenne ei antanut siihen mahdollisuutta.

Ei ole oikein ehtinyt oppia tuntemaan toisiaan, olisihan se mukavaa jos vähän niinku tuntisi kaikki täällä ja mitä ne tekee työkseen ja mitä ne tekee täällä... mitä te tykkäätte ja mitä te olette tehneet ja... vähän keskustella asioista keskenään.

Ryhmänohjaajat, joita haastateltiin yhdessä henkilökunnan kanssa, kommentoivat asiaa siten, että kurssin rakenne on sellainen, että joka tapaamisessa keskitytään tiettyyn aiheeseen. Tilaa löytyy jonkin verran myös osallistujien peräänkuuluttamalle keskustelulle kunkin teeman käsittelyn yhteydessä. Kurssin aikana vanhempia kehoitetaan olemaan yhteydessä toisiinsa. Kukin sai tehtäväkseen kurssin aikana ottaa yhteyttä toiseen valikoituun kurssilaiseen. Lisäksi koko ryhmää kehoitetaan tapaamaan omin päin kurssin päättymisen jälkeen.

Mutta sittenhän tässä on se että ohjelman pääpainon on tarkoitus olla näissä harjoituksissa, eli tehdä niitä, eikä pääpaino ole keskustelussa, ja se on niin kuin tietoisesti tämän ohjelman tarkoitus.

5.4.2 Ohjelman sisältö

Vanhemmat esittivät myös toiveena erään teeman, jota heidän mielestään olisi pitänyt käsitellä. Se oli *miten toimia itsensä kanssa* eli mitä pitää tehdä kun on oikein vihainen, väsynyt tai stressaantunut. Miten huolehtia siitä, ettei itsellä *kiehu yli* tai mitä voisi tehdä niinä päivinä kun *ei itse jaksaa*.

Just se että mitä tekee niinä päivinä kun on oikeasti katastrofi? Mitä pitäisi tehdä niinä päivinä kun ei itse jaksaa? Sitä ei niin kuin mielestäni ole käyty läpi. Koska niitäkin päiviä on ja silloinhan sitä apua tarvitaan kaikkein eniten. Silloin kun on itse väsynyt...

Henkilökunnan mielestä vanhemmilta tuli tärkeää palautetta, kun nämä toivoivat, että kurssin aikana pitäisi käsitellä, miten toimia kun tuntuu siltä, että itsellä *kiehuu yli*. Tähän ongelmaan henkilökunta törmää työssään usein.

Koska sehän on juuri niin kuin he sanovat, siitähän se alkaa. Se on tärkeää.

Myös **ryhmänohjaajat** olivat huomioineet tämän kurssin aikana ja sisällyttäneet teeman viimeiseen tapaamiseen, vaikkei se kuulunutkaan kurssin sisältöön. Muilta osin he olivat valinneet pysytellä ohjelmassa ja kurssin puitteissa niin paljon kuin mahdollista, koska kyseessä oli pilottikurssi, joka tulitaisiin arvioimaan.

5.4.3 Jatko

Vanhemmat toivoivat voivansa tavata tulevaisuudessa. He voisivat mielestään erittäin hyvin tavata ilman ryhmänjohtajia, mutta tulisi olemaan hankala keskustella, mikäli heillä on lapset mukana.

Ja tietysti saamme tavata keskenämme nyt, mutta kyllähän se on tiedossa että jos otamme lapset mukaan... miten hyvin silloin voi keskustella... Tai eihän se ole niin kuin sitten

sama asia, kuin jos olisimme saaneet tehdä samanlailla nyt taas ja tulleet taas vaikka kahden kuukauden päästä ja sit kahden kuukauden päästä taas tai jotain semmoista... Sitten olisi otettu puheeksi onko jollakin tullut taas jotain ongelmia... oltais taas otettu puheeksi se... Se olisi mielestäni ollut hyöä.

...nyt tuntuu siltä kun meidät vaan jätetään jollain tapaa. Nyt kun ollaan yritetty opetella kaikki niin sitä alkaa yrittää enemmän kaikkea mahdollista, niin olisi voinut olla hyöä tavata ne (ryhmänohjaajat), eihän sen tarvitsisi olla niin usein, mutta ne kai ehkä meinaa, että meillä olisi tapaaminen muutaman vuoden päästä ehkä? Mutta olisihan voinut olla niin, että me oltais voitu tavata aiemminkin?

Ryhmän tulevaisuuden osalta **henkilökunta** sai sen käsityksen, että vanhemmat peräänkuuluttavat jatkoa ja että on ymmärrettävää, että voi olla hankalaa järjestää tapaaminen, jossa lapset ovat mukana.

Mutta sitten ajattelen sitäkin kun he sanoivat että "juuri silloin kun opimme tuntemaan toisiamme vähän, niin sitten se loppui", että ehkä tavallaan tavoitaisiin jotain siihen, mutta ehkä se jatko on tärkeä että he niinkuin löytävät toisensa uudelleen... Koska onhan se varmaankin tärkeää...

Eikös se voitaisi nähdä vähän niin kuin toiveena kunnille, että järjestettäisi mahdollisuus saada lapset turvallisesti johonkin ryhmän ajaksi?

Henkilökunta keskusteli eri tavoista auttaa perheitä järjestämään jatkotapaaminen. Ehdotettiin, että kuntien perhetyöntekijät tai mahdollisesti samat opiskelijat, jotka kurssin aikana hoitivat lapsia voisivat tehdä yhteistyötä ja hoitaa lapsia näissä tilanteissa. Myös lapsille olisi tärkeä tavata toisensa, jotta he pystyisivät ylläpitämään kurssin aikana syntyneitä ystävyysuhteita.

Myös **johtajat** korostivat jatkon tärkeyttä:

Uskon kyllä että tämä jatko on kyllä aika tärkeää, että se on niin kuin herättänyt ajatuksia... ei pitäisi vaan päästää irti kun kerran on saanut sen kontaktin... luulen kyllä että jatko voisi olla hyväksi. Ja kun vielä näkee vanhempienkin halun...

Johtajien keskuudessa keskustelua herätti oikeastaan vain Ihmeelliset vuodet -ohjelman tulevaisuus, kun keskusteltiin kehitysehdotuksista. Kaikki olivat samaa mieltä siitä, että olisi hyvä, jos Ihmeelliset vuodet -ohjelma voitaisiin järjestää säännöllisin väliajoin.

Olisihan se tärkeää että loisimme jotain jatkuvaa, joka ei toimisi vain projektiluonteisesti ja loppuisi siihen. Ja ellei valtio onnistu luomaan jatkuvuutta, pitäisi meidän kuitenkin tehdä se.

Johtajien mielestä on olemassa niukasti vaihtoehtoja ennaltaehkäisyyn ja avohuolto-toimenpiteisiin. Ihmeelliset vuodet on hyvä vaihtoehto, mutta pitäisi myös löytää muita. Ihmeelliset vuodet oli ja olisi suuri panostus niin ajallisesti kuin rahallisestikin, mutta yleinen mielipide oli, että mikäli kurssi toimii hyvin, on panostus pieni verrattuna esimerkiksi huostaanottoon. Kurssi on niin iso satsaus, ettei yksi kunta pysty yksin järjestämään kurssia. Mutta mikäli järjestäjiä on useampi, muodostuu erääksi ongelmaksi kuka on vastuun kantava päämies?

Olen sitä mieltä, että me jotka alamme törmätä tähän nyt koko ajan, että järjestetään kuntien rajat ylittävää palvelua ja kuka sitten ottaa hallinnollisen vastuun? Sellaista asiaa kuntien pitäisi alkaa miettiä.

Johtajat pohtivat, voisiko kehittämissyksikkö toimia vastuullisena tahona. Keskusteltiin myös siitä, voisiko Kansalaisopisto, Folkhälsan tai jokin muu yksityinen palveluntuottaja toimia kurssin järjestävänä tahona, jolta kunnat sitten ostaisivat palveluita tarvitsemassaan määrin. Toimittiinpa miten tahansa, olivat johtajat sitä mieltä, että ohjauksen pitäisi tulla lastensuojelusta.

Johtajat nostivat itse esille kaksi tulevaisuuden haastetta; ennaltaehkäisevä työ...

Se on juuri tämä ennaltaehkäisevä, jonka kanssa meidän pitäisi työskennellä, ettei vain sammuteta tulipaloja, vaan että mentäisi askelta edemmäs ja huolehdittaisiin siitä, ettei ala palaa.

Niinhän se kuitenkin on, jos ajatellaan mihin resurssit halutaan satsata? Huostaanottoihin vaiko ennaltaehkäisevään työhön? Joten jos mietitään, että pitää aloittaa oikeasta päästä niin meidänhän pitäisi satsata tähän kurssiin ja muuhun vastaavaan. Ja sitten tämä tukihenkilöasia, niin tukiperheet ovat myös erittäin tärkeä osa.

Sitten uskon, että olisi ehkä tärkeä saada, kun sanoit että ne olisivat näitä vaikeampia perheitä, mutta uskon tavallaan että olisi tärkeämpää saada mukaan niitä, jotka eivät vielä ole niin vaikeita ja joilla ehkä olisi edellytykset käydä läpi ohjelma, että saisi mukaan nämä vaikeat aikaisemmassa vaiheessa ja mukaan tällaiseen koulutukseen... lakihan sanoo, että meidän tulisi satsata ennaltaehkäisevään työhön ja tähän on juuri sitä.

...ja yhteistyö yli kuntarajojen...

Ja sitten samanaikaisesti meidän pitäisi oppia ajattelemaan enemmän kuin pelkästään omaa kuntaamme [- -] Kuinka saamme aikaiseksi yhteistyötä muiden kuntien kanssa, miten onnistumme saamaan yhdessä palvelun, jota emme yksin kykenisi järjestämään... ja haluta olla mukana maksumiehenä vaikei omasta kunnasta olisikaan yhtään perhettä, okei nyt maksamme siitä, että joku xxx-perhe [joku perhe kunnasta x] tulevat saamaan, sekin on tietty prosessi ennen kuin voi...

6

BIKVA-prosessi – muita tukitoimenpiteitä ja –muotoja

Vanhemmille esitettiin kysymyksiä, kuten mistä he saavat apua ja tukea, mitä hyvää saadussa tuessa oli ja mitä pitäisi kehittää heidän omaa elämäntilannettaan ajatellen? Keskustelu käsitteli pitkälti tuen saatavuutta. Myös tässä kohtaa keskusteltiin eri kehitysehdotuksista.

6.1 Kokemukset muista tukimuodoista

Kävi ilmi, että monilla **vanhemmilla** oli kokemuksia tukiperheistä tai tukihenkilöistä ja että osa oli saanut tukea omassa kodissa esimerkiksi perhetyöntekijän kautta. Monet vanhemmat myös nostivat esille Ihmeelliset vuodet yhtenä saatuna tukimuotona. Selvisi myös, että monet perheet eivät syystä tai toisesta saaneet tukea lähiomaisiltaan.

Perheiden saaman tuen kohdalla **henkilökunta** koki, että perheiden omat tukiverkostot ovat heikot. Näille perheille olisi äärimmäisen tärkeää, että kunta voisi tarjota tukiperheitä ja -henkilöitä. Perheiden yksinäisyys voi olla osasy siihen, että perheet kohtaavat ongelmia vanhemmuuden kanssa.

Jos on sisaruksia tai isovanhempia niin se käy aika luonnollisesti, ihan vaan että voi viedä lapset puoleksi tunniksi ja ehtiä itse hoitamaan jonkin asian tai illaksi ja kukaan ei reagoi... ja aivan kuten te sanoitte että näillä vanhemmilla ei ole niin laajaa verkostoa, siis että näillä vanhemmilla on tosiaan kaikki vastuu.

Johtajat kommentoivat kyseistä asiaa tukihenkilöistä ja ennaltaehkäisevästä työstä käydyn keskustelun yhteydessä.

Mielestäni siitä keskusteltiin paljon tukihenkilöidenkin kohdalla ...että niinkuin koko alueella voisi kouluttaa yhteisesti tukihenkilöitä ja järjestää rekrytointi.

Sitähän voisi miettiä niin kuin miten niiden ihmisten tukiverkkoa voisi vahvistaa, sehän olisi ennaltaehkäisevää kun siitä puhutaan. Miten saada aikaan toimiva tukiverkosto, auttaa ihmisiä jotka voivat huonosti. Silloinhan heidän ei tarvitsisi soittaa sosiaalitoimeen kun heillä on hätä, siis tarve puhua asioista, vaan silloin he soittaisivat jollekin verkostosta. Niinhän ihmiset toimivat normaalisti, ne joilla on tukiverkosto.

6.2 Tuen saatavuus

Vanhemmat olivat pääsääntöisesti tyytyväisiä saamaansa tukeen. Tuen saamiseksi täytyy vanhemman itse kuitenkin etsiä aktiivisesti apua, mikä koettiin vaikeaksi. Vanhemmat huomauttivat, että sosiaalityöntekijään on vaikea saada yhteyttä ja että heillä ei ole tietoa siitä, keneen pitäisi olla yhteydessä. Ja kun asian saa selville, ei kyseistä henkilöä saa kiinni. Ja kun vanhempi vihdoinkin sai kiinni oikean henkilön, hän koki monesti, että häntä ei otettu vakavasti, että hänen ongelmansa eivät olleet ”tarpeeksi” suuria tai että apua ei kerta kaikkiaan ollut tarjolla.

...ja sitten mun mielestä se on vähän vaikeaa, ensimmäiset kontaktit sosiaalitoimeen oli niin että enhän minä tiennyt kenelle piti soittaa, yritin etsiä netistä ja yritin soittaa vaihteeseen ja ne oli niinku ”ne vastaavat kyllä sinun alueestasi mutta enhän minä nyt tiedä voiko ne ottaa tämän asian”. Ja yksi oli lomilla ja toinen kokouksissa, en saanut ikinä kiinni ketään, se oli tosi vaikeaa! Ja sitten sanoin että tämä menee kyllä päin helvettiä, mutta ne eivät uskoneet että se menisi päin helvettiä. Mutta sitten, [- -] silloin alkoi tapahtua jotain.

Täytyy olla aika vahva ja ei saa voida huonosti koska eihän sitä jaksaa alkaa etsiä apua kun voi huonosti.

Vanhemmat kokivat, että apua oli vaikea saada erityisesti loma-aikana.

Ja semmoinen juttu: HEINÄKUUSSA, kaikki on kiinni! A-klinikka on kiinni, sosiaalitoimi on kiinni, missään ei ole porukkaa. Siinä sitten olet. Koin erittäin turhauttavaksi, että minun piti odottaa kuukausi apua kun oli kriisi heinäkuussa. Sehän on aivan absurdia!

Henkilökunta oli tietoinen siitä, että heitä voi olla vaikea saada kiinni ja että tämä on tärkeä huomioida.

Ja varmaan just tuo, että ei saa kiinni, allekirjoitan kyllä itsekin... istun kokouksessa, olen kotikäynnillä...

Henkilökunta huomautti, että kun ihminen on kriisissä hän ei ehkä jaksaa soittaa monelle ihmiselle useita kertoja, kun ei kuitenkaan saa kiinni ketään. Henkilökunnan mielestä oli positiivista vanhemmuuden kannalta, että vanhemmat yrittävät saada apua ja he muistuttivat, että hätänumerossa 112 vastataan aina. Henkilökunta nosti myös esille, että henkilökuntaa on aina paikalla, myös keskellä kesää, mutta että usein hoidetaan vain kaikkein kiireellisimmät asiat. Henkilökunta oli sitä mieltä, että sosiaalipäivystys astuu tässä kuvioon kuin tilauksesta ja vaikei sosiaalipäivystys ehkä juuri siinä vaiheessa (esim. lauantai-iltana) ryhdy toimenpiteisiin, raportoidaan puhelut eteenpäin kotikuntaan ja sillä tavoin ongelmat tulevat tietoon. Vanhempien mielipiteisiin siitä, että kaikki on suljettu heinäkuussa henkilökunta

vastasi, että sosiaalitoimisto ei ole/saa olla täysin suljettu ja että useimmat ilmoittavat aukiolo- ja puhelinajoistaan.

Mitä tulee perheiden saamaan tukeen, herätti tuen saatavuus keskustelua myös johtajien keskuudessa. **Johtajien** mielestä jonkun saa kyllä aina kiinni, mutta asia on monimutkaisempi jos hakee tiettyä henkilöä.

Monet **vanhemmat** olivat sitä mieltä, että jos ihmisellä on todella paha olla, on hyvin vaikea hakea apua ja voi myös olla vaikea ottaa vastaan apua. Samanaikaisesti he korostivat, että lapset ovat ne jotka kärsivät, mikäli apua ei saa.

Ja kun se menee niin pitkälle niin lapsethan siinä kärsivät. Jos apua saisi aiemmin niin sen ei tarvitsisi olla niin. Niiden ei tarvitsisi kärsiä.

Henkilökunta keskusteli myös siitä tosiasiaista, etteivät perheet ehkä aina kykene ottamaan vastaan tarjottua tukea ja että he eivät aina ehkä edes kykene pyytämään apua. Henkilökunnan keskuudessa löytyi ymmärrystä sille, että kun perheet kokevat olevansa kriisissä ja pyytävät apua, niin heistä voi tuntua siltä kuin henkilökunta vain tulisi vähän sammuttelemaan tulta.

Johtajat keskustelivat siitä, millä tavoin järjestelmä on rakennettu ja miten määritellään perhe kriisissä.

... kuka määrittelee milloin perheellä on kriisi? Uskon, että sosiaalityöntekijät, viranomaishenkilöt määrittelevät sen yhdellä tapaa ja että perheen omat kokemukset kriisistä ovat toisenlaiset. Tarkoitan, että nämä [näkökannat] eivät kohtaa kovin helposti. Omakohtainen kokemukseni on monta kertaa, että joku soittaa tosi hätässä jostain asiasta, jonka minä sosiaalityöntekijänä koen olevan täysin turhanpäiväinen. Että eivätkö he nyt kykene selvittämään tämän turhanpäiväisen asian keskenään. Ja sitten päin vastoin kun koen, että kyseessä on todellinen katastrofi niin perhe on vaan että...no mitä? Että nämä eivät kohtaa kovinkaan usein.

Johtajien mielestä ongelmana on miten järjestelmää voitaisiin muuttaa niin, että se vastaisi paremmin perheiden tarpeita ja niin, että joku olisi aina tavoitettavissa.

Perheiden tarpeet ja meidän rakentama järjestelmä eivät kohtaa. Meidän työmme on suunnattu enemmän niin kuin... että ei ole tätä kapasiteettia lähteä nopeasti liikkeelle ja tehdä, ja tarjota todella kiireistä kriisiapua. Meidän systeemi ei toimi niin.

Johtajat keskustelivat tavoitettavuudesta perheiden omien heikkojen verkostojen kannalta. Mikäli perheillä olisi toimivat verkostot, he voisivat ehkä soittaa ystävälle tai lähiomaiselle kriisin kohdatessa, mutta ilman verkostoa he ovat riippuvaisia ammattiverkostoista.

Toinen asia, josta **johtajat** keskustelivat oli, että kun perheet ovat kriisissä, he eivät koe sosiaalitoimintaa resurssina ja eivät siksi soita sosiaalipäivystykseen, vaikka se olisi käytettävissä. Johtajat olivat samaa mieltä henkilökunnan kanssa; perheet eivät tiedä miten sosiaalipäivystys toimii ja millaisissa tapauksissa siihen voi olla yhteydessä.

Vaikka **vanhemmat** kokevat, että apua on vaikea saada, he osoittivat suurta ymmärrystä vallitsevalle henkilökunta- ja resurssipulalle.

... ei ole resursseja, ei ole ihmisiä, sitä ei saada käytännössä toimimaan. Ymmärrän niitä, jotka ovat siellä töissä, heillä on kädet täynnä töitä eivätkä he ehdi.

6.3 Kehitysehdotuksia

Vanhemmilla oli myös tässä kohden useita ehdotuksia siitä, miten lapsiperheiden tukea voitaisiin kehittää. Osa oli saanut apua perhetyöstä, mutta apua peräänkuulutettiin kuitenkin enemmän koteihin siten, että helpotusta saisi säännöllisesti. Tätä apua pitäisi saada suhteellisen lyhyellä varoitusaajalla, etenkin jos perhettä on kohdannut kriisi. Perheet painottivat, että myös monet muut perheet varmaankin olisivat tuen ja/tai helpotuksen tarpeessa.

Joka kunnassa tarvitsisi siis ehkä olla yksi henkilö, joka olisi vaikka täyspäiväisesti melkein vain sellaista varten, perhetyöntekijä tai miksi heitä sitten kutsutaan... ja nämä lähtisivät heille sitten. Ja eihän sen tarvitse olla koko päivää tai koko viikkoa vaan vain pari tuntia silloin tällöin... sekin auttaisi älyttömästi.

Koteihin tarvittuun avun kysynnästä johtuen **henkilökunta** kävi keskustelua mahdollisuuksista tarjota perhetyötä, ja samanaikaisesti keskusteltiin siitä, kuinka paljon omaa aikaa vanhemmilla on oikeus saada. Henkilökunta totesi, että perhetyö on hyvä työkalu ennaltaehkäisevään työhön.

Vanhemmat toivoivat myös, että ongelmiin tartuttaisiin aktiivisemmin, että joku huomaisi...

...jos ihminen jolla on lapsi ei mene ulos pariin viikkoon, vaan istuu vain sisällä. Että avaisi silmät ja katsoisi, tulisi kotiin kotikäynnille ja näkisi...

Henkilökunta koki, että perheet välillä peräänkuuluttivat lastensuojeluilmoitusta. Henkilökunnan mielestä pitäisi satsata enemmän ennaltaehkäiseviin toimenpiteisiin. Tuli myös esille, että henkilökunta itsekin välillä tulee sokeaksi:

... en tiedä oikeastaan onko minusta mitään hyötyä siellä, mutta niissä perheissä on parasta olla, sillä sehän on ennaltaehkäisevää.

Myös **henkilökunta** nosti esille verkostotapaamisten, verkostotyön ja perhepalvelukeskuksen roolin ennaltaehkäisevässä työssä.

Kyllä, ja oikeastaan sosiaalitoimen pitäisi jo olla siellä. Perhepalvelukeskus, uudentyyppinen lastenneuvola, sosiaalityö, perhetyö, erityislastentarhaopettajat, jotka yhdessä työskentelevät lapsen ja perheen parhaaksi.

Johtajat totesivat, että perheet tavallaan peräänkuuluttivat ilmoitusta, ja että on myös olemassa tutkimuksia, jotka viittavat tähän, mutta asiasta ei keskusteltu lähemmin. Kotikäynneistä ja verkostotapaamisista ei keskusteltu.

Tukitoiminnan osalta **vanhempien** toiveena oli, että tarjolla olisi mahdollisuus ryhmätoimintaan, kuten Ihmeelliset vuodet, niin että vanhemmat voisivat keskustella samalla kun hoitaja huolehtii lapsista. Eräs keskustelun aikana syntynyt idea oli, että sosiaalitoimi rakentaisi yksinhuoltajavanhempien verkoston tukemaan toisiaan ja keventämään toistensa taakkaa.

Henkilökunta ei oikeastaan keskustellut ryhmätoiminnasta, mutta totesi lopuksi, että Ihmeelliset vuodet -kurssi pitäisi saada säännölliseksi.

Johtajat puolestaan keskustelivat ryhmätoiminnasta. He totesivat, että voi olla hyväksi, että ryhmässä tapaa myös ennestään tuntemattomia, mutta että on vaikea luoda verkostoa perheille, jos toinen perhe asuu Pohjois-Pohjanmaalla ja toinen Etelä-Pohjanmaalla. Maahanmuuttajaperheet ovat ryhmä, jolla ei ole omia verkostoja. Verkoston sisällöstä ja konkreettisesta toteutuksesta ei kuitenkaan keskusteltu.

Johtajien mielestä olisi tärkeää saada Ihmeelliset vuodet toimivaksi toistuvaksi konseptiksi, ja yhtä tärkeää olisi, että perhetyöntekijät tuntisivat kurssin sisällön. Olisi myös tärkeää kouluttaa suomenkielisiä kurssiohjaajia, niin että kurseja voitaisiin järjestää niin suomeksi kuin ruotsiksikin, ja mahdollisesti järjestää kurssit rajatumalla alueella. Todennäköisesti edellytyksiä olisi pohjois-, keski- ja eteläalueeseen.

Toinen **johtajien** esille tuoma tarve oli, että pitäisi kouluttaa enemmän tukihenkilöitä sekä henkilöitä, jotka voisivat johtaa ns. läheisneuvonpitoja

7

Yhteenveto ja toimenpide-ehdotuksia

Tässä luvussa käsitellään ensin BIKVA-arvioinnin toimivuutta menetelmänä ohjelman yhteydessä. Sen jälkeen olemme lyhyesti koonneet prosessin aikana esille tulleet tärkeimmät aspektit sekä antaneet muutamia ehdotuksia siitä, miten Ihmeelliset vuodet -ohjelmaa voitaisiin vahvistaa ja käyttää tukitoimenpiteenä lastensuojelussa ja miten perheiden saamaa tukea voitaisiin kehittää. Toimenpide-ehdotukset perustuvat BIKVA-prosessin aikana tehtyihin haastatteluihin.

7.1 BIKVA-arviointi menetelmänä

Keskeinen näkökanta BIKVA-arvioinnissa on, että esille tuleva positiivinen ja negatiivinen kritiikki myös johtaa konkreettisiin toimenpiteisiin organisaatioiden eri tasoilla (Krogstrup 2004:24). Tuloksia ovat näin ollen esim. ne muutokset työtavoissa tai työmenetelmissä, joita kukin tekee arvioinnin pohjalta. Siten voidaan sanoa, että tämä arviointi ei ainakaan vielä ole johtanut kovin paljon tuloksiin. Jotta voitaisiin sanoa, että BIKVA-arviointi on onnistunut, pitäisi aikaansaada konkreettisia tuloksia. Tietyissä tapauksissa tämä olisi mahdollisesti edellyttänyt neljännen vaiheen läpiviemistä, eli konkreettisten ehdotusten esittämistä poliittisille päättäjille. Joitain konkreettisia toimenpiteitä voidaan varmasti tehdä myös ilman poliittisia päätöksiä. Tämä edellyttää sitä, että eri vaiheissa keskusteltuja asioita todella kuunnellaan ja toteutetaan.

BIKVA-prosessi aloitettiin viimeisen vanhempaintapaamisen aikana ja se ei anna vastausta kysymykseen, mitä vaikutuksia Ihmeelliset vuodet -ohjelmalla on ollut perheille pidemmän päälle. Jälkikäteen voidaan todeta, että ensimmäinen haastattelu olisi voitu järjestää myös muutaman viikon päästä Ihmeelliset vuodet -vanhemmuuskoulutusohjelman päättyttyä. Kurssin vaikutuksia voitaisiin mahdollisesti seurata vanhempien kohdalla nyt jälkikäteen.

Henkilökunnan ryhmähaastatteluun osallistui myös erään perheen kanssa työskennellyt sosiaalijohtaja sekä ryhmänohjaajat. Olisi saattanut olla hyvä haastatella ryhmänohjaajia erikseen. Samaten sosiaalijohtajan olisi ehkä pitänyt osallistua johtajien ryhmähaastatteluun.

BIKVA-arviointi toimi tässä yhteydessä hyvin, sillä käyttäjät keskustelivat aktiivisesti Ihmeelliset vuodet -ohjelman ja muiden tukimuotojen sekä positiivisista että negatiivisista aspekteista. Asia, joka ei täysin toteutunut oli se, miten prosessin aikana otettiin opiksi aiempien vaiheiden aikana keskusteltuja asioita. Johtajat

kommentoivat enemmän käyttäjien sanomisia ja jättivät henkilökunnan ajatukset sivuun, vaikka henkilökunnalla oli kommentteja ja he ehdottivat konkreettisia toimenpiteitä esim. seurantatapaamisten osalta. Tähän voi olla erilaisia syitä: se voi mahdollisesti liittyä esityksen rakenteeseen ja arvioijien käyttäjäkeskeisyyteen, tai se voi johtua siitä, etteivät johtajat pitäneet henkilökunnan kommentteja relevantteina.

7.2 Ihmeelliset vuodet

Yhteenvedona voidaan todeta, että sekä vanhemmat, henkilökunta että johtajat olivat yhtä mieltä siitä, että vanhemmuuskoulutusohjelma Ihmeelliset vuodet toimi tukitoimenpiteenä lastensuojelun avohuollossa. Vanhemmilla oli kehittämisehdotuksia. Kehitettäessä edelleen konseptia Ihmeelliset vuodet tukitoimenpiteenä lastensuojelun avohuollossa olisi tärkeää keskustella lisää ja miettiä vanhempien kuvailemia kokemuksia. Henkilökunta ja johtajat keskustelivat ja ottivat lähtökohdakseen osan esille tulleista aspekteista. Aineisto on kuitenkin laaja ja tarjoaa mahdollisuuden myös muiden asioiden keskustelulle kuin sille, jonka vanhempainryhmä nosti esille.

- Yhden vanhemman mielestä ohjelman eräs heikkous oli, että hän koki, että *täytyy koko ajan olla iloinen ja positiivinen ja harmoninen*. Mitä tämä tarkoittaa, mitä seurauksia tällä on, mitä voitaisiin tehdä, ettei osallistujat eivät tuntisi kyseisellä tavalla?
- Eräs vanhemmista koki vaikeuksia saada hommaa toimimaan käytännössä. *Tuntuu siltä, että jatkuvasti palaa vanhoihin huonoihin tapoihin. Vaikka tietääkin, että tekee vähän väärin ja että pitäisi toimia toisella tapaa*. Miksi joku kokee näin? Mistä tämä kertoo ja mitä voitaisiin tehdä näiden heikkojen signaalien huomioimiseksi?

Tarve kouluttaa uusia ryhmänohjaajia on ilmeinen, mikäli kurssi halutaan järjestää säännöllisesti. Jotta kurssia pystyttäisiin tarjoamaan suomenkielisille, tarvitaan myös suomenkielisiä ryhmänohjaajia. On tärkeää sopia kuka kurssin järjestää ja kuinka suurelta alueelta osallistujia tulee. Selvää on, että panostus on niin suuri, että joka kunnan ei ole tarkoituksenmukaista järjestää erillisiä kursseja, vaan että kuntien tulisi tehdä yhteistyötä järjestelyissä. Haastatteluiden aikana kävi ilmi, että vaikka panostus ja kulut ovat suuret, kurssit ovat taloudellisesti edullinen vaihtoehto verrattuna lasten huostaanottoihin ja sijoitukseen.

Me (arvioijat) olemme sitä mieltä, että kun suunnitellaan Ihmeelliset vuodet -ohjelman käyttöä lastensuojelun tukitoimenpiteenä, voi olla hyvä miettiä seuraavia aspekteja tulevia kursseja järjestettäessä.

7.2.1 Kohderyhmä

Vanhempien mielestä ohjelma soveltuu hyvin kaikille vanhemmille ja heidän mielestään ohjelmassa käsiteltiin ongelmia, joita tavallisessa perheessä oikeasti on. Henkilökunnan mielestä oli hyvä, että vanhemmat katsoivat ohjelman sopivan tavallisille perheille ja että ongelmat ovat jokapäiväisiä ja sellaisia, joita kaikilla perheillä on, siitä huolimatta että he itse kuuluivat valikoituun ryhmään. Mielenkiintoista tässä on vanhempien kokemus normaalista. Onko perheillä tunne, että he ovat erilaisia normaaleja perheitä vai pitääkö perheiden kanssa työskentelevä henkilökunta heitä epänormaaleina? Miten voidaan välttää, ettei perhe tunne olevansa silmätikkuna?

Ihmeelliset vuodet -ohjelmaa voidaan käyttää tukitoimenpiteenä lastensuojelun avohuollossa, mutta toisaalla ohjelmaa on hyödynnetty myös ennaltaehkäisyvaiheessa. Voi olla hyödyllistä pohtia, pitäisikö ohjelmaa tarjota myös muille kohderyhmille; mahdollisesti jo ennen kuin ongelmista on kehkeytynyt liian suuria. On tärkeää määritellä kohderyhmä ennen ohjelman rakentamista.

7.2.2 Käytännön järjestelyt

Ihmeelliset vuodet -konseptiin kuuluu, että kaikki osallistumisen esteet on poistettava. Arvioinnissa tuli esille, että vanhemmat arvostivat käytännön järjestelyjä, kuten ruokaa ja lapsenvahtijärjestelyjä. Nämä ovat aspekteja, joista ei voida luopua mikäli halutaan järjestää Ihmeelliset vuodet -vanhemmuuskoulutusohjelma, mutta voi olla tärkeää muistaa tämä myös järjestettäessä muun muotoista tukitoimintaa perheille.

7.2.3 Ohjelman sisältö

On mielenkiintoista, että Ihmeelliset vuodet -ohjelman konkreettisesta sisällöstä ylipäänsä keskusteltiin suhteellisen vähän. Vanhemmat sanoivat, että sisältö sopii kaikille vanhemmille ja että ohjelma on hyvin rakennettu ja konkreettinen, mutta he eivät keskustelleet esimerkiksi kurssilla käsitellyistä teemoista. Onko tämä vahvuus vai heikkous? Onko ohjelma sellainen, ettei se anna tilaa joustaville ratkaisuille? Pitäisikö ohjelman olla joustavampi vai onko rakenne keskeisin asia? Näistä kysymyksistä on tärkeää keskustella tulevaisuutta ajatellen. Eri ryhmillä voi olla eri tarpeita ja siksi on tärkeää, että ryhmänohjaajat ymmärtävät juuri kyseisen ryhmän tarpeita. Haastatellut vanhemmat toivat esille kaksi toivomusta: toinen käsitteli sitä, miten hallita itseään. Myös ryhmänohjaajat olivat kurssin aikana huomanneet tämän ja käsitelleet teemaa viimeisellä tapaamiskerralla. Toinen teema koski vanhempien tarvetta kaverituelle, oppia tuntemaan toisensa. Perheillä todettiin olevan heikot

verkostot. Voisiko heitä auttaa rohkaisemalla rakentamaan verkostoja toistensa kanssa? Voiko heitä tukea muilla tavoin verkoston rakentamisessa?

7.2.4 Jatkotapaamiset

Vanhemmat ovat ilmaisseet toiveensa voida tavata kurssin päättymisen jälkeen. Samalla todettiin, että perheillä on heikot verkostot. Perheitä tulisi mahdollisesti tukea ja auttaa tapaamaan myös kurssin jälkeen. Tämänhetkisellemme ryhmälle se ei ehkä enää ole ajankohtaista, mutta on hyvin tärkeää pohtia jatkoa uusia kursseja suunniteltaessa. Miten tämän voisi tehdä mahdolliseksi? Henkilökunnalla oli useita ehdotuksia siitä, miten yhteistyötä voitaisiin jatkossa tehdä näissä asioissa. Heidän ehdotuksensa voisivat hyvin toimia keskustelun pohjana tulevia vanhemmuuskoulutusohjelmia suunniteltaessa.

7.2.5 Yhteistyö lastensuojelun ja perhetyöntekijöiden kanssa

Sekä henkilökunta että ohjaajat nostivat esille, että olisi tärkeää suunnitella kurssi yhteistyössä perhetyöntekijöiden kanssa, niin että perhetyöntekijät voivat tukea perheitä kurssin jälkeen. Jotta perhetyöntekijät voivat tukea perheitä parhaalla mahdollisella tavalla on tärkeää, että perhetyöntekijät ja muut mahdolliset osalliset, jotka päätyneen kurssin jälkeen tukevat perhettä, tuntevat kurssin sisällön.

7.3 Muita tukitoimenpiteitä ja -muotoja

Perheet ovat olleet tyytyväisiä tukihenkilöihinsä ja -perheisiinsä sekä saamaansa perhetyöhön. Suurimmaksi ongelmaksi koettiin tuen saatavuus. Perheet toivat esille, että apua on vaikea saada ja että he mielellään ottaisivat vastaan enemmän apua kuin mitä ovat saaneet. Ohjaajat keskustelivat tästä kriisin määritelmä lähtökohdanaan. He totesivat, että perheillä ja sosiaalipalvelulla on eri näkökanta tuen tarpeesta; perheiden tarpeet ja rakentamamme järjestelmä eivät kohtaa toisiaan. Muiden lapsiperheiden tukitoimenpiteiden ja -muotojen osalta tuli esille muutamia keskeisiä näkökantoja, joita voi olla tärkeää pohtia.

7.3.1 Tuen saatavuus ja ennalta ehkäisevä työ

Perheet huomauttivat, että apua on vaikea saada ja että vaikka osa heistä oli saanut apua perhetyöntekijän kautta, on todellinen avuntarve suurempi. Henkilökunta kiinnitti huomiota siihen, että perheet lähestulkoon peräänkuuluttavat ilmoitusta. Tämä viittaa siihen, että perheet eivät ole saaneet sitä apua ja niitä palveluita, joita ne tarvitsevat. Tuen pitäisi yhä enemmän olla helpommin saatavilla ja

ennaltaehkäisevää. Mitä tämä tarkoittaa konkreettisesti? Miten voitaisiin toimia niin, että tarpeet ja palvelut kohtaisivat? Sekä henkilökunnan että ohjaajien mielestä pitäisi toimia enemmän ennaltaehkäisevästi, ja lisäksi henkilökunta nosti esille ammatillisten verkostojen merkityksen, mutta silti tämä ei näyttäisi riittävän. Mitä tämä tarkoittaa konkreettisesti tehtävän työn kannalta? Henkilökunta ehdotti verkostotapaamisia, verkostoyhteistyötä ja perhepalvelukeskuksia, mutta miten nämä voitaisiin toteuttaa konkreettisesti? Johtajat eivät oikeastaan kommentoineet tätä.

7.3.2 Käyttäjien ääni kuuluviin

Perheillä oli monia mielipiteitä ja ajatuksia siitä, miten palveluja voitaisiin kehittää. Nämä kokemukset on tärkeä ottaa huomioon. Palveluiden kehittämistä ajatellen yksi tapa voisi olla ottaa mukaan käyttäjät kehitysprosesseihin. Tämä voidaan tehdä esimerkiksi:

- kuuntelemalla käyttäjien ääntä
- järjestämällä foorumeja, joissa käyttäjät pääsevät ääneen, esim. käyttäjäneuvoston ja BIKVA-arvioinnin muodossa

7.3.3 Perheiden heikot tukiverkostot ja ryhmätoiminta

Monilla perheistä on heikko tukiverkosto. Perheet ilmaisivat toivomuksen saada tukea ryhmätoiminnan, kuten Ihmeelliset vuodet -ohjelman, muodossa. Miten voitaisiin järjestää eri ryhmätoiminnan muotoja (vertaistukiryhmiä), jotka tukisivat perheitä ja samalla vahvistaisivat heidän omia tukiverkostojaan? Ihmeelliset vuodet on yksi vertaistukitoiminnan muoto, mutta myös muunlaiset ryhmät olisivat mahdollisia. Voitaisiko mahdollisesti toimia yhteistyössä kolmannen sektorin kanssa järjestettäessä eri ryhmätoiminnan muotoja ja rakennettaessa esim. yksinhuoltajien verkostoja, joiden avulla yksinhuoltajat voisivat tukea ja auttaa toisiaan?

Vanhemmat arvostivat suuresti omia tukihenkilöitään ja tukiperheitään. Ovatko tukiperheet yksi tapa vahvistaa perheiden tukiverkostoa? Miten siinä tapauksessa voidaan täyttää tukihenkilöiden ja -perheiden tarve? Kuka vastaa tukihenkilöiden ja -perheiden koulutuksesta ja rekrytoinnista ja mikä olisi heidän tukitahonsa?

Lähteet

Axberg, U., Hansson, K., Broberg, A. 2007. Evaluation of the incredible years series. An open study of its effects when first introduced in Sweden. *Nordic Journal of Psychiatry*. Vol 61 (2), Apr 2007, 143-151.

Krogstrup, Hanne Kathrine. (2004). Asiakaslähtöinen arviointi BIKVA-malli. Hyvät käytännöt. FinSoc arviointiraportteja 1/2004.

Mørch, W., Clifford, G., Larsson, B., Rypdal, P., Tjeflaat, T., Lurie, J., Britt Drugli, M., Fossum, S., Reedtz, C. 2004. The incredible years-The Norwegian Webster-Stratton Programme 1998-2004 <http://www.incredibleyears.com/Library/Searchlist.asp> . 26.11.08.

Salonen, Tapio (2008) Erfarenheter och lärdomar av kuskapsutveckling inom svensk socialtjänst. Luento Helsingissä 9.10.2008 http://www.fskompetenscentret.fi/page167_sv.html 25.11.08